

VILÁG- TÖRTÉNET

14. (46.) évfolyam 2024. 4.

A HUN-REN BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **BALÁZS GÁBOR**
KIK VOLTAK A GIRONDIÁK, ÉS MIT AKARTAK?
- **RÉTI BALÁZS**
A BRIT-FRANCIA SZÖVETSÉGTŐL A NÉMETBARÁTSÁGIG
- **BÍRÓ LÁSZLÓ**
SZÖVETSÉGESBŐL ELLENSÉG
- **MEZEI TIBOR**
DENUKLEARIZÁCIÓS ILLÚZIÓK
- **VÁRADI NATÁLIA**
EMANCIPÁCIÓ SZOVJET MÓDRA
- **SZEMLE**
SZUROMI KRISTÓF, PRANTNER ZOLTÁN, TAMÁSKA MÁTÉ ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Lovaš Eldina, Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

TARTALOM

A szövetség ára (Bíró László)	483
<i>Tanulmányok</i>	
Balázs Gábor: Kik voltak a girondiak, és mit akartak?	487
Réti Balázs: A brit–francia szövetségtől a németbarátsáig. A török semlegesség, 1939–1941	543
Bíró László: Szövetségesből ellenség. Geopolitika és a szovjet–jugoszláv viszony, 1941–1948	559
Mezei Tibor: Denuklearizációs illúziók. Az Egyesült Államok KNDK-politikája az 1990-es években	575
Váradi Natália: Emancipáció szovjet módra. A kárpátaljai nők helyzete a szovjet időszakban	595
<i>Műhely</i>	
Keresztes Csaba: „Kérdés nem időszerű.” A <i>Fontes</i> -sorozat újraindításának tervei 1948–1949-ben	613
<i>Szemle</i>	
Islámismeret és oszmánkép a kora újkori Csehországban (Szuromi Kristóf)	627
A frankofónia múltja és jelene Afrikában (Prantner Zoltán)	632
A folyó mint montázs. Dunai narratívák szövegben, filmben és képeken (Tamáska Máté)	638

Denuklearizációs illúziók

Az Egyesült Államok KNDK-politikája az 1990-es években

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság (KNDK) atomfegyverek előállítását és hadrendbe állítását célzó nukleáris és ballisztikusrakéta-programja már évtizedek óta komoly kihívást jelent az amerikai külpolitika számára. Jelen tanulmány célja megmutatni, hogyan került az észak-koreai probléma az amerikai döntéshozók látóterébe, majd nyomon követni, milyen diplomáciai erőfeszítéseket tett az Egyesült Államok az 1990-es években annak érdekében, hogy elérje Észak-Korea denuklearizációját, vagyis hogy rávegye a KNDK vezetését atomprogramja leállítására, távlatilag pedig annak felszámolására. A vizsgálódás tárgya a probléma „keletkezése” és az arra irányuló első amerikai megoldási kísérletek. Ezen kísérletek az Észak-Koreával történő megegyezést még azon előfeltevésre alapozták, hogy a tartós rendezés egyaránt magában foglalja majd a denuklearizációt és a KNDK integrálódását a nemzetközi közösségbe. A kutatás során az élesebb válsághelyzetekkel is szembesülő Clinton-kormányzat KNDK-politikáját kell részletekbe menően feltárni, és mérleget vonni, hogy ez a politika a kitűzött cél, a denuklearizáció vonatkozásában mennyiben tekinthető eredményesnek.

Az észak-koreai atomprogram kezdetei

Mielőtt részletesen megvizsgálánk, milyen diplomáciai lépéseket tett az Egyesült Államok kormányzata az 1990-es években annak érdekében, hogy „lebeszélje” Észak-Koreát atomprogramja továbbviteléről és tárgyalásos megoldást találjon a katonai célú nukleáris kapacitás távlati, de végleges felszámolására, érdemes röviden felvázolni a KNDK nukleáris ambícióinak kezdeteit. Az atomenergia hasznosításában rejlő lehetőségek már az 1950-es években foglalkoztatták az észak-koreai vezetést.¹ Ennek lehetőségét a Szovjetunióval való nukleáris együttműködés teremtette meg, amelynek alapjául az szolgált, hogy a KNDK kész volt uránércet exportálni patrónusának, és cserébe Moszkvába küldhetett atomtudósokat képzésre. Az 1960-as évek közepén Phenjantól mintegy 100 kilométerre északra, Jongbjon-

* A szerző az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola (új- és jelenkori egyetemes történelem doktori program) doktorandusza (1088 Budapest, Múzeum krt. 6–8.).

¹ Cha, 2018.

ban nukleáris kutatóközpontot létesítettek, ahol szovjet segítséggel egy dúsított uránnal működő kis atomreaktort is építettek.

Ezután a KNDK a Moszkvában tanult atomtudós gárdával önerőből folytatta a jongszoni nukleáris létesítmény fejlesztését, valamint újabb atomreaktorok felállításába is kezdett. Észak-Korea, annak érdekében, hogy naprakész tudományos ismereteket szerezzen, csatlakozott a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséghez (NAÜ), amellyel 1977-ben egy részleges „biztosíték” (*safeguards*) megállapodást kötött. 1985-ben, szovjet nyomásra, a KNDK csatlakozott az atomsorompó-egyezményhez, és bár ennek aláírása elvileg magában foglalta az „átfogó biztosíték” megállapodás megkötését a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséggel, Phenjan erre nem volt hajlandó. Az „átfogó biztosíték” megállapodás jelentősége az lett volna, hogy lehetővé teszi a NAÜ ellenőrei számára az atomsorompó-egyezményhez csatlakozó ország területén működő összes nukleáris létesítményben vizsgálódások folytatását. A csatlakozás a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséghez önmagában ugyanis még nem kötelezi erre az országokat, ebben az esetben merőben „opcionális”, hogy mely létesítmények ellenőrzéséhez járul hozzá egy tagállam. Az 1980-as években tovább folytatódott a jongszoni kutatóközpont bővítése újabb atomreaktorokkal, és ekkor műholdról nyert felvételek alapján az amerikai hírszerzés már azt valószínűsítette, hogy a KNDK katonai célú fejlesztésbe kezdett.²

A Bush-kormányzat diplomáciai lépései a KNDK irányába

Ennek ellenére amerikai részről 1988 végén elindult a diplomáciai közeledés, miután engedélyezték az észak-koreai diplomatákkal „semleges helyeken” (értsd az ENSZ New York-i székhelyén) tartandó megbeszéléseket.³ A KNDK nyitottnak mutatkozott a kezdeményezésre. A legfontosabb kétoldalú ügyek ekkor a koreai háborúban életüket vesztett amerikai katonák maradványainak hazaszállítása, a KNDK teljes körű együttműködése a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséggel, valamint a Korea-közi párbeszéd előmozdítása voltak. Folyamatosan, nagyjából havi rendszerességgel zajlottak a kétoldalú egyeztetések, és ez további bizalomerosztó lépésekre készítette Washington.⁴ Észak-Korea ekkori amerikai megítélésének „kétarcúságát” tükrözte a Bush-adminisztráció nemzeti biztonsági stratégiája. A dokumentum egyfelől megállapította: „Egyre inkább aggodalommal tölt el bennünket, hogy Észak-Korea nem tesz eleget az atomsorompó-egyezményből adódó kötelezettségeinek”,⁵ valamint megerősítette az Egyesült Államok „klasszikus”, a hidegháborúban gyökerező elkötelezettségét a Koreai Köztársaság biztonságának védelme mellett. Másfelől – és ez újdonságnak volt tekinthető – nyilvánította, hogy az USA és

² Uo.

³ Sigal, 1998. A Reagan-adminisztráció ezen kezdeményezése a *Modest Initiative* elnevezést kapta. Ugyanakkor hatályban maradtak az Észak-Koreával szembeni korábbi amerikai szankciók.

⁴ Uo.

⁵ *National Security Strategy*, 1991. 9.

Dél-Korea együttes erővel a bizalomerősítő lépések előnyeiről kívánják meggyőzni az észak-koreai vezetést.

Bush elnök 1991 szeptemberében bejelentést tett az amerikai atomarzenál jelentős csökkentéséről, az intézkedés részét képezte, hogy leszerelik az Egyesült Államok területén kívül, vagyis a külföldi amerikai katonai támaszpontokon tartott taktikai atomfegyvereket.⁶ Ez vonatkozott a Koreai Köztársaság területére is, így a Koreai-félsziget – egy rövid időre, mint utólag tudható – atomfegyvermentes övezetté vált. Ugyanekkor a két Korea egyszerre csatlakozhatott az ENSZ-hez, ami a remények szerint elősegítette volna a KNDK nemzetközi integrációját. Ezzel együtt megindult a Szöul és Phenjan közötti párbeszéd is, ami nem történt volna meg, ha a nemzetközi változások nem kényszerítik a KNDK-t ebbe az irányba. Ugyanis amikor az 1988 elején, a demokratikus átmenet során közvetlenül megválasztott és újonnan hivatalba lépett dél-koreai elnök, Ro Te Vu meghirdette a két Korea közötti kapcsolatok normalizálást célzó *Nordpolitikot*, Phenjan nem mutatott hajlandóságot az együttműködésre.⁷

A hidegháborús szembenállás feloldódását kihasználva, Ro Te Vu elnök azal akarta rávenni Kim Ir Szen észak-koreai vezetőt a párbeszéd elfogadására, hogy először normalizálja a kétoldalú kapcsolatokat Észak-Korea hagyományos szövetségeseivel. 1989–1990 folyamán a KNDK még nagy felháborodással fogadta, valamint cserbenhagyásnak és árulásnak tekintette, hogy a szovjet blokk összes országa, a Szovjetunióval együtt, felvette a diplomáciai kapcsolatot Dél-Koreával.⁸ Végső soron azonban bevált a dél-koreai taktika, és az északi rezsimnek be kellett látnia, hogy a biztonsági szempontból neki kedvező hidegháborús konstelláció már végleg a múlté, és hogy a gyökeresen új helyzetben új stratégiára van szüksége. Minden bizonnyal komoly lökést adott a Korea-közi tárgyalásoknak a Szovjetunió összeomlása 1991 decemberében, mert december 13-án megkötötték a két Korea közötti megbékélési, megneemtámadási és együttműködési egyezményt, majd az év utolsó napján kiadták a Koreai-félsziget denuklearizációjáról szóló közös nyilatkozatot. Ebben a nyilatkozatban hitet tettek az atomenergia kizárólag békés célú felhasználása mellett, és lemondtak az atomfegyverek beszerzéséről, beleértve az urándúsításhoz szükséges eszközöket is.⁹

Az amerikai–észak-koreai közeledés addigi csúcspontja Arnold Kanter külügyi vezető (*Under Secretary of State for Political Affairs*) és Kim Yong-sun nemzetközi ügyekért felelős pártvezető találkozója volt 1992 januárjában.¹⁰ Ez tekinthető az első „magas szintű” találkozónak a két fél között. Mind a Korea-közi tárgyalások sikere, mind az Egyesült Államok és Észak-Korea közötti diplomáciai egyeztetések előrehaladása bizakodásra adtak okot, különösen annak fényében, hogy a Kanter–Kim-találkozó után néhány nappal a KNDK aláírta az átfogó biztosítékról szóló

6 Lee-Ku-Woo, 2018.

7 Ro Te Vu 1988 elején hirdette meg a Korea-közi együttműködést célzó *Nordpolitik* kezdeményezést, amely Willy Brandt kormánya *Ostpolitik*jának analógiájára kapta elnevezését.

8 Elsőként Magyarország 1989 februárjában, a Szovjetunió pedig 1990 szeptemberében.

9 Lee-Ku-Woo, 2018.

10 Sigal, 1998.

egyezményt a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség bécsi székházában, majd azt áprilisban hivatalosan is ratifikálták. Ekkor úgy tűnt, hogy a KNDK kész együttműködni a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséggel, és valóban integrálódni kíván a nemzetközi közösségbe. Májusban az észak-koreai hatóságok átadták a nukleáris létesítmények teljes listáját tartalmazó jegyzéket a Nemzetközi Atomenergia Ügynökségnek, és megkezdődött az ellenőrök beutazásának előkészítése.¹¹

A Bush-adminisztráció utolsó, 1993 januárjában kiadott nemzeti biztonsági stratégiája egyszerre volt bizakodó és realista az észak-koreai relációt illetően. A dokumentum elején, a világ különböző régióit elemző fejezetben az az optimista megállapítás szerepel, hogy „a továbbiakban is döntő szerepet kell vállalnunk a Koreai-félsziget békés egyesítését célzó folyamatban”.¹² Ugyanakkor a non-proliférációs kihívásokat taglaló fejezet úgy fogalmazott, hogy „Észak-Korea, nemzetközi kötelezettségeinek megfelelően, végre elfogadta, hogy a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség ellenőrei vizsgálatot folytassanak a területén, de a teljes együttműködés még nem tekinthető biztosítottnak”.¹³ Ebben az időszakban – 1992 májusa és 1993 februárja között – a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség ellenőrei hat alkalommal vizsgáldtak az észak-koreai nukleáris létesítményeknél. Alapesetben az történik, hogy a NAÜ ellenőrei a kérdéses tagállam által jegyzékben közölt helyszíneken nézik meg, hogy betartják-e az atomsorompó-egyezményhez való csatlakozással vállalt kötelezettségeket. Az amerikai hírszerzés azonban arról tájékoztatta a NAÜ vezetését, hogy bizonyos be nem jelentett tárolókban feltehetőleg nukleáris jellegű anyagokat rejtettek el. Ennek alapján a NAÜ, a szabályzatában szereplő különleges vizsgálódás (*special inspection*) jogára hivatkozva, hivatalosan kérte az észak-koreai kormányt, hogy a beadott jegyzékben nem szereplő helyszíneken is folytathassanak vizsgálatot. Erre válaszul a KNDK 1993 márciusában bejelentette kilépési szándékát az atomsorompó-szerződésből.¹⁴ A NAÜ ezek után, az alapszabályában rögzítetteknek megfelelően, átadta az ügyet az ENSZ Biztonsági Tanácsának, amire nem volt még példa az atomsorompó-szerződés 1970-ben történt hatályba lépése óta.

A Clinton-kormányzat megközelítése

Miután a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség panasza az ENSZ Biztonsági Tanácsa elé került, a mindössze két hónappal korábban hivatalba lépett új amerikai adminisztrációnak kellett szembesülnie az új helyzettel. A Clinton-kormányzatnak a következő szempontokat kellett figyelembe vennie az észak-koreai probléma kapcsán.

1. Az észak-koreai atomprogramot non-proliférációs ügyként kezelték. Ez összefüggött azzal, hogy Washingtonban a hidegháború lezárultával nem számoltak már a nagyhatalmi versengéssel mint elsődleges biztonsági fenyegetéssel, vi-

¹¹ Dembinski, 1995.

¹² *National Security Strategy*, 1993. 8.

¹³ Uo. 16.

¹⁴ Dembinski, 1995.

szont kiemelt külpolitikai célként kezdtek kezelni egyéb kockázatokat, és idetartozott a tömegpusztító fegyverek terjedésének megakadályozása.¹⁵

2. A Koreai Köztársaságot illetően két szempont összeegyeztetése jelentett kihívást. Egyfelől a bipoláris szembenállás megszűnéséhez kapcsolódóan megindult a Korea-közi párbeszéd, és ennek a folyamatnak a további erősítése Amerikának is érdeke volt, másfelől az észak-koreai nukleáris és ballisztikusrakéta-program elsősorban Dél-Korea biztonságát fenyegette, amit az 1953-ban megkötött védelmi egyezmény (*Mutual Defense Treaty*) alapján az Egyesült Államok védeni vállalt.¹⁶

3. Az észak-koreai kérdésre úgy is kellett tekinteni, mint az amerikai–kínai kapcsolatok egyik aspektusára. Jóllehet a Kínai Népköztársaság és a KNDK közötti együttműködés éppen erősen lanyhult ebben az időszakban,¹⁷ igencsak kérdésesnek tűnt, hogy Peking kész volna-e támogatni adott esetben Phenjan elleni szankciók elfogadását az ENSZ Biztonsági Tanácsában. Ezt Washingtonban mindenképpen figyelembe kellett venni az Észak-Koreával szembeni esetleges fellépések számbavételekor.

A bejelentéskor a KNDK közölte, tartja magát ahhoz a szabályhoz, hogy a kilépés csak annak bejelentésétől számított három hónap múltán lép hatályba. Ilyen módon kellő idő állt rendelkezésre, hogy megkíséreljék tárgyalásos úton rendezni a nézeteltérést. Ezenkívül nem Washington volt az egyedüli szereplő a Phenjannal szembeni térfélen. Fennmaradt a KNDK és a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség közötti egyeztetések lehetősége is; továbbá ebben az időszakban a két Korea képviselői is időnként asztalhoz ültek a Koreai-félsziget denuklearizációjára vonatkozó ellenőrzési mechanizmus kialakításának ügyében, amiről 1991 decemberében a már említett közös nyilatkozat keretében megállapodtak.

Mit jelentett konkrétan Washington azon aggodalma, hogy az észak-koreai rezsim katonai célokra használja a nukleáris létesítményeit? A KNDK ekkor már hosszú ideje rendelkezett a viszonylag kis kapacitású jongszoni atomreaktorral, valamint a hozzá kapcsolódó radiokémiai laboratóriummal. Ez a komplexum az évtizedek során folyamatosan bővült. Folyamatban volt még két új atomreaktor építése is. Washingtonban attól tartottak, hogy az észak-koreaiak a reaktorok elhasznált fűtőelemeiből kivonják az atombomba előállításához szükséges plutóniumot, emiatt a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség szerepe nélkülözhetetlen volt abban, hogy ellenőrizze, megtörtént-e a plutónium kinyerése vagy sem. Mivel az észak-koreai hatóságok nem engedték a NAÜ ellenőreinek, hogy teljes körű vizsgálatot folytassanak, pusztán becslések születtek. Széles körben azt feltételezték, hogy a KNDK az elmúlt években két-három atombomba előállításához elegendő plutóniumot nyerhetett ki.¹⁸ Abban ugyanakkor szakmai konszenzus uralkodott, hogy a KNDK

15 Kissinger, 2020.

16 *Mutual Defense Treaty*, 1953.

17 Peking 1992-ben jelentette be, hogy felhagy az Észak-Koreával folytatott barterkereskedelemmel, és Phenjannak ezentúl kemény valutában kell fizetnie az árukért. Ugyancsak 1992-ben vette fel Peking a diplomáciai kapcsolatokat Szöullal. A kínai segélyek jelentős mértékben csak 1995-ben indultak újra, amikor komoly élelmészeti válság alakult ki Észak-Koreában.

18 Mezei, 2021.

bizonyosan nem volt képes ballisztikus rakétára illeszthető miniaturizált atomtöltetet legyártani. A konkrét nukleáris csapás jelentette fenyegetést erősen csökkentette, hogy bár a KNDK legyárthatott két-három atombombát, azok hatékony célba juttatásához nem rendelkezett megfelelő haditechnikával. Biztonsági szempontból tehát az volt a tét, hogy a nemzetközi közösség szabad utat enged-e az észak-koreai katonai célú nukleáris képességek fejlesztésének vagy sem.¹⁹

A Clinton-kormányzatot váratlanul érte a KNDK fenyegetőzése, hogy kilép az atomsorompó-egyezményből, és az Egyesült Államok először a pekingi vezetést igyekezett meggyőzni, hogy Kína támogasson egy szankciós határozatot Észak-Koreával szemben az ENSZ Biztonsági Tanácsában, de nem járt sikerrel. Miután a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség áprilisban beleegyezett, hogy ismét hajlandó ellenőröket küldeni, az amerikai kormányzat is késznek mutatkozott a magas szintű tárgyalások folytatására. Így június elején sor került a magas szintű tárgyalások második körére, amelyen az Egyesült Államokat Robert Galucci, a külügyminisztérium politikai-katonai ügyekért felelős helyettes államtitkára képviselte. A megbeszélések eredményeként június 11-én, egy nappal az észak-koreai kilépés hatályba lépése előtt, a felek elfogadták az első kétoldalú közös nyilatkozatot (*Joint Statement*). A szöveggel való bűvészkedéssel kísérelték megoldani a fő problémát, nevezetesen, hogy a KNDK nem hajlandó beleegyezni az ellenőri vizsgálódásba a nem bejelentett helyszíneken. Ennek megfelelően a nyilatkozat „az átfogó biztosítékok pártatlan alkalmazásának” elve mellett foglalt állást, és számos jól hangzó szöveget tartalmazott még a denuklearizált Koreától az egymás szuverenitásának kölcsönös tiszteletéig. A konkrét eredmény abban állt, hogy a KNDK visszavonta kilépését az atomsorompó-egyezményből, valamint a felek elkötelezték magukat a tárgyalások megoldás mellett.²⁰

A közvetlen konfrontációt sikerült elkerülni, de az álláspontok ténylegesen nem közeledtek egymáshoz. Bár a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség májusban és augusztusban is elküldte az ellenőreit abban a reményben, hogy az észak-koreai fél mégis engedi majd munkatársait szabadon vizsgálódni, ez nem valósult meg. Annak ellenére, hogy a KNDK végül is nem mondta fel az atomsorompó-egyezményt, Phenjan „egyedülálló pozícióként” határozta meg helyzetét: ragaszkodott ahhoz, hogy „egyszerre van kint is és bent is az egyezményben”. Ebből az következett az észak-koreaiak számára, hogy a NAÜ ellenőrei csupán részleges vizsgálatot folytathatnak, de teljes körűt nem. Az volt az elképzelésük, hogy a teljes körű vizsgálat tárgyában majd az Egyesült Államokkal kötendő kétoldalú megállapodás keretében fognak megegyezni. Ugyanakkor az amerikai álláspont az volt, hogy a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséggel való együttműködésnek, vagyis az átfogó biztosítékokról szóló megállapodás betartásának meg kell előznie a kétoldalú megállapodást. Mit is jelentett gyakorlati szempontból az észak-koreai rezsim gáncsoskodása, vagyis a NAÜ teljes körű vizsgálatának elutasítása? A részleges vizsgálat lehetővé tétele lényegében azt jelentette, hogy az ellenőrök kontrollálhatják, hogy

¹⁹ Albert, 2020.

²⁰ *Joint Statement*, 1993.

az észak-koreaiak nem vonnak ki plutóniumot a fűtőelemekből, vagyis „jelen idejű” ellenőrzést folytathatnak. A teljes körű vizsgálat révén viszont az ellenőrök arra is fényt tudtak volna deríteni, hogy az elmúlt években szert tettek-e plutóniumra, és hogy milyen mennyiségben. Ebben a vonatkozásban tehát a KNDK bizonytalanságban akarta tartani tárgyalópartnereit.

Hónapokon át próbálták megoldani a kör négyszögesítésének problémáját. A munkacsoportok kétoldalú megbeszélésein végül decemberben előálltak az a formulával, hogy egy átfogó rendezést (*package solution*) célzó, újabb magas szintű tárgyalásra van szükség, és amennyiben sikerül egy átfogó megoldást találni, akkor a KNDK kész elfogadni a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség teljes vizsgálódását (*full inspection*). Miután megállapodtak a „módszertanban”, még két hónapra volt szükség a közös álláspont kialakítására. 1994. március 1-én bejelentették, hogy egy négy lépésből álló csomag végrehajtását tűzték célul: 1. Az Egyesült Államok és Dél-Korea elhalasztják a tervezett éves *Team Spirit* hadgyakorlatot. 2. A NAÜ ellenőrei egyelőre csupán „nem teljes” vizsgálódást folytatnak az észak-koreai nukleáris létesítményeknél. 3. Újrakezdődnek a Korea-közi egyeztetések Panminzsonban. 4. Az Egyesült Államok és a KNDK közötti magas szintű tárgyalások újabb köre kezdődik Genfben március 21-én. A megegyezésben azt is kikötötték, hogy ezeket a lépéseket egyidejűleg hajtják majd végre.²¹

A kör négyszögesítése végül mégsem sikerült. Szöul ugyanis ragaszkodott ahhoz, hogy jelöljék ki a megbízottakat mindkét oldalon a Korea-közi egyeztetésre, mielőtt még lefújnak a szokásos közös amerikai–dél-koreai hadgyakorlatot. Ezután Washington elfogadta szövetségese követelését. Közben a NAÜ-ellenőrök megkezdtek munkájukat, de az észak-koreai fél váratlanul nem engedélyezett egy nem túl jelentős vizsgálatot, amelybe pedig korábban beleegyezett. Erre válaszul az ellenőrök elhagyták az országot. A következő három hónap során minden tárgyalási kísérlet kudarcba fulladt; június közepén Phenjan arról értesítette Washington, hogy megszünteti tagságát a Nemzetközi Atomenergia Ügynökségben, és nem fogadja többé a szervezet ellenőreit.

Ennél a pontnál jelentkezett Jimmy Carter volt amerikai elnök, hogy kész Phenjanba utazni és tárgyalni Kim Ir Szen észak-koreai vezetővel egy kompromisszumos megoldásról.²² A Clinton-adminisztráció hozzájárult az utazáshoz azzal a feltétellel, hogy Carter magánemberként és nem az amerikai kormányzat képviselőjeként konzultálhat. Carter június 16-án személyesen találkozott Kim Ir Szennel, aki kijelentette, amennyiben folytatni fogják a megszakadt kétoldalú magas szintű tárgyalásokat, hajlandó lesz az atomprogram befagyasztására a tárgyalások idejére. Sőt, véglegesen leállítják az atomprogramot, ha a meglévő régi atomreaktor helyébe modernebbeket és biztonságosabbakat kapnak. Clinton elnök dönthetett volna úgy, hogy nem fogadja el tárgyalási alapnak a Kim Ir Szen által ajánlottakat, abban az esetben azonban valamilyen retorziót – ha nem is katonai akciót – kellett volna alkalmazni Észak-Koreával szemben. A megelőző év alatt az Egyesült Államok

²¹ Sigal, 1998.

²² Creekmore, 2006.

több kormányzati konzultációt is tartott az Észak-Koreával szembeni válaszcsepások lehetőségeiről, azonban nem sikerült egy jól körvonalazott és hatásosnak ígérkező megoldást találni. Minden bizonnyal ezért határozott az elnök amellett, hogy még egy esélyt ad a diplomáciai megoldásnak. Július elején újrakezdődtek a magas szintű megbeszélések, melyek eredményeként október közepére a felek megállapodásra jutottak. A tárgyalások eredményességét nem árnyékolta be, hogy Észak-Koreában időközben vezetőváltás történt, és a 82 éves Kim Ir Szen elhunytá után 53 éves fia, Kim Dzsong-il vette át az ország irányítását.

Éppen az egyeztetések megkezdése előtt bocsátotta közre a Clinton-adminisztráció az első nemzeti biztonsági stratégiáját (*A National Security Strategy of Engagement and Enlargement*).²³ A dokumentum két hosszabb szakaszban foglalkozott az észak-koreai kérdéssel, ami egyszerre jelent meg „problémaként”, illetve „lehetőségeként”, és ez lényegében folytonosságot mutatott az előző adminisztráció megközelítésével. Az új demokrata kormányzat is a külpolitikai stratégia kulcs-elemének tekintette a non-prolifерáció ügyét, és a KNDK-t először ebben a kontextusban említették meg. „A tömegpusztító fegyverek elterjedésének problémája globális, de megközelítéseinket a konkrét regionális körülményekhez kell igazítanunk. Vezető szerepet töltünk be az arra irányuló nemzetközi erőfeszítésekben, hogy Észak-Korea teljesítse non-prolifерációs kötelezettségeit, beleértve az atomsorompó-szerződést, a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséggel kötött biztosítékokról szóló megállapodást, valamint a Korea-közi nukleáris leszerelési megállapodást.”²⁴

Az egyes régiókat tagláló fejezetben ugyanakkor az észak-koreai probléma lehetséges megoldásának távlata is erőteljesen szerepel. „A régió iránti határozott elkötelezettségünk és aktív szerepvállalásunk képezi az alapját a béke és a stabilitás biztosítására irányuló erőfeszítéseinknek egy nukleáris fegyverektől mentes Koreai-félszigeten. Készen állunk arra, hogy széles körű és alapos megbeszéléseket folytassunk Észak-Koreával számos kérdés megoldása érdekében, feltéve hogy Észak jó-hiszeműen jár el, és atomprogramjának főbb elemeit »befagyasztva« tartja. De ha Észak-Korea folytatja a nukleáris fegyverek fejlesztését, akkor szövetségeseinkkel és barátainkkal egyeztetve mindent meg fogunk tenni Dél-Korea biztonságának garantálása és a phenjani rezsimre gyakorolt nemzetközi nyomás fenntartása érdekében. Hosszú távú célunk továbbra is egy nukleáris fegyverektől mentes, békésen újraegyesített Koreai-félsziget.”²⁵

A Genfben folytatott kétoldalú magas szintű tárgyalások eredményeként 1994 októberében a feleknek sikerült megállapodniuk egy keretegyezményben (*Agreed Framework*), amely elvileg rendezte az összes vitás kérdést. Az elfogadott keretegyezmény fő pontjai a következők voltak. A KNDK befagyasztja nukleáris programját, és cserében az amerikai fél vállalja két könnyűvízes atomreaktor felépítését, amit alapvetően Dél-Korea és Japán finanszírozna. Amikor az első könnyűvízes reaktor szerkezetiileg már kész van, de a nukleáris elemeket még nem helyez-

23 Az *engagement* és *enlargement* együttes jelentése nehezen lefordítható. Ebben a kontextusban talán legjobban azzal lehetne visszaadni az értelmét, hogy „nemzetközi szerepvállalás és a demokrácia terjesztése”.

24 *National Security Strategy*, 1994. 11.

25 Uo. 24.

ték el benne, Észak-Korea engedélyezi a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség ellenőreinek teljes körű vizsgáldását, vagyis vállalja az általa korábban aláírt átfogó biztosítékokról szóló megállapodás tényleges betartását. A Clinton-kormányzat továbbá vállalta, hogy amíg nem épül fel teljesen az ígért két atomreaktor, addig évente 500 000 tonna gázolajat szállít az észak-koreai energiaigény kielégítésére, és ezt az USA finanszírozná is. A KNDK ugyanakkor ígéretet tett a meglévő grafitalapú jongbjoni atomreaktor, valamint a másik két épülőben lévő reaktor lebontására, ahogy elkészül a két könnyűvízes reaktor. Megerősítették, hogy a KNDK az atom-sorompó-egyezmény részese marad. Célul tűzték ki a kétoldalú kapcsolatok politikai és gazdasági normalizálását. Megállapodtak még arról is, hogy a KNDK folytatni fogja a megszakított Észak–Dél-dialógust a Koreai Köztársasággal.²⁶ A végső simítások azonban még hiányoztak. A tárgyalások, hogy pontosan milyen konstrukcióban épüljenek meg a tervezett könnyűvízes reaktorok, egészen 1995 júniusáig elhúzódtak. Akkor sikerült megállapodni abban, hogy létrehozzák a Korean Peninsula Energy Development Organization (KEDO) nevű amerikai–japán–dél-koreai konzorciumot, amely szerződést köt a kiválasztott kivitelezővel. Nyolc hónapig tartott az egyeztetés, mivel a KNDK nem volt hajlandó szerződéses viszonyra lépni a Koreai Köztársasággal, bár Észak-Korea abba belement, hogy a KEDO egy dél-koreai céget válasszon.²⁷

Amerikai szempontból a keretegyezmény létrejöttéhez elengedhetetlen körülmény volt a Clinton-adminisztráció határozott „bilaterális fordulata”. Egészen a magas szintű tárgyalások 1994 júliusában újrakezdődő és kompromisszumot hozó köréig Washington változó mértékben, de folyamatosan figyelt a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség, illetve Szöul reakciójára. Bár a Clinton-kormányzat nem vont be közvetlenül egy harmadik felet az Észak-Koreával folyó kétoldalú tárgyalásokba, olykor a megbeszélések azért jutottak holtpontra, mert az Egyesült Államok érvényesíteni akarta Szöul vagy a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség szempontjait is. A NAÜ vezetése végül is beletörődött, hogy a keretegyezmény az elvárásaihoz képest engedékenyen kezelte az észak-koreai helyszínek ellenőrzésének kérdését. Szöult pedig azzal kívánta kompenzálni Washington, amiért kihagyta a keretegyezményhez vezető tárgyalásokból, hogy az egyezmény szövegébe belefoglaltatta a KNDK elkötelezettségét a Korea-közi párbeszéd folytatására.²⁸

Még folytak a tárgyalások a KEDO megalakításáról, amikor 1995 februárjában kiadták a második nemzeti biztonsági stratégiát, amely az előzővel azonos címmel jelent meg. Ez a stratégia lényegében az előző frissített és bővített verziójának tekinthető: ugyanaz a szerkezete, ugyanaz a felosztása. Összehasonlításképpen, az 1994-ben megjelent dokumentum non-prolifерációs fejezetében a következő szerepelt: „A tömegpusztító fegyverek elterjedésének problémája globális, de megközelítéseinket a konkrét regionális körülményekhez kell igazítanunk. Vezető szerepet töltünk be az arra irányuló nemzetközi erőfeszítésekben, hogy Észak-Korea teljesítse

²⁶ *Agreed Framework*, 1994.

²⁷ KEDO, 1995.

²⁸ *Agreed Framework*, 1994.

non-prolifrációs kötelezettségeit, beleértve az atomsorompó-szerződést, a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséggel kötött biztosítékokról szóló megállapodást, valamint a Korea-közi nukleáris leszerelési megállapodást.”²⁹ Az 1995-ös dokumentumban az első mondat ezzel szó szerint megegyezik, a második pedig az új fejleményt tartalmazza: „A tömegpusztító fegyverek elterjedésének problémája globális, de megközelítéseinket a konkrét regionális körülményekhez kell igazítanunk. Egy keretegyezményt kötöttünk meg annak érdekében, hogy Észak-Korea teljes mértékben tartsa be non-prolifrációs kötelezettségeit, beleértve az atomsorompó-egyezményt és a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséggel kötött biztosítékokról szóló megállapodást.”³⁰

Ez a derűlátó hangnem még erősebben mutatkozott meg a dokumentum regionális fejezetének az észak-koreai kérdést taglaló részében. Itt lényegében megoldotként tekintettek a problémára: „1994 októberében Észak-Koreával egy fontos keretegyezményben állapodtunk meg, ami leállítja és végső soron felszámolja az északi atomprogramot.” Majd ezt bővebben kifejtették: „Tevékenyen együttműködtünk dél-koreai és japán szövetségeseinkkel, a Kínai Népköztársasággal és Oroszországgal, valamint különböző ENSZ-szervezetekkel Észak-Korea atomprogramja problémájának megoldása érdekében. Kiterjedt tárgyalásokat folytattunk a phenjani kormánnyal is, és kidolgoztunk egy keretegyezményt Észak-Korea veszélyes, plutóniumtermelő reaktorainak biztonságosabb könnyűvízes reaktorokkal való – tízéves időszak alatt történő – felváltására. Ezt az erőfeszítést az Északkal való kétoldalú politikai és gazdasági kapcsolatok javítására való hajlandóság kíséri majd abban a mértékben, ahogy Phenjan kész együttműködni a nukleáris kérdés megoldásában és más aggodalomra okot adó kérdésekben. Hosszú távú célunk továbbra is az atomfegyvermentes, békésen újraegyesített Koreai-félsziget.”³¹

Annak ellenére, hogy a KNDK a keretegyezményben vállalta az Észak-Dél-dialógus mielőbbi újakezdését, Kim Dzsong-il, az ország új vezetője egyáltalán nem mutatott erre hajlandóságot. Ezzel szemben azt próbálta erőltetni, hogy az Egyesült Államok kössön Észak-Koreával békeszerződést, felváltandó az 1953-ban a koreai háborút lezáró fegyverszünetet.³² Bár a keretegyezmény célul tűzte a két ország közötti kapcsolatok normalizálását, az USA ragaszkodott egyrészt Dél-Korea bevonásához a békeszerződést előkészítő tárgyalásokba, másrészt pedig a Korea-közi párbeszéd folytatásához. A nézeteltérések feloldása érdekében Clinton elnök és Kim Jongszam dél-koreai államfő 1996 áprilisában, az amerikai vezető szülői látogatása során előterjesztették közös javaslatukat négyparti tárgyalások megkezdésére az Egyesült Államok, Kína, a Koreai Köztársaság és a KNDK részvételével. Ezen fórum egyszerre mozdítaná elő a két Korea közeledését egymáshoz és kísérelné meg felváltani a fegyverszüneti megállapodást egy békeszerződéssel. Az amerikai fél abban is reménykedett, hogy Peking képes lesz nyomást gyakorolni

29 *National Security Strategy*, 1994. 11.

30 *National Security Strategy*, 1995. 14.

31 Uo. 28.

32 Megemlítendő, hogy a KNDK 1953-ban az ENSZ képviselőjében eljáró amerikai delegációval kötött fegyverszünetet, és nem az Egyesült Államok kormányával.

Phenjanra annak érdekében, hogy az rugalmasabb álláspontot foglaljon el. Washington további gesztusokat is gyakorolt Phenjan irányába, miután az 1995 nyarán bekövetkező sorozatos természeti katasztrófák és a hihetetlenül irracionális gazdasági irányítás együttesen több évig elhúzódó éhínséget okozott az országban. A Clinton-adminisztráció 1996 folyamán két alkalommal is jelentős élelmiszer-adományt (2 millió, illetve 6,2 millió dollár értékben) ajánlott fel az ENSZ Világélelmiszeri Programján keresztül Észak-Korea megsegítésére.³³

Időközben 1996 februárjában megjelent az *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement* harmadik, frissített és bővített kiadása, amely az előző évi verzióval megegyező módon megoldottként tekintett az észak-koreai atomprogram problémájára. Ugyanazt fogalmazta meg kissé erősebb nyelvezettel: „1994 októberében egy fontos keretegyezményt kötöttünk meg, amely arra kötelezi Észak-Koreát [kiemelés – M. T.], hogy leállítsa és végső soron felszámolja létező és veszélyes atomprogramját.”³⁴ A regionális fejezet pusztán kiegészítette a korábbi szöveget a KEDO létrehozásáról szóló bekezdéssel.

Miután 1996 tavaszán előterjesztették a közös amerikai–dél-koreai javaslatot a négypárti tárgyalások elindításáról, az előkészületek majdnem egy évig tartottak, amíg sikerült 1997 márciusában New Yorkban egy asztalhoz ültetni az Egyesült Államok, Kína és a két Korea küldötteit. Ebben az időszakban került sor Bill Clinton újraválasztására, és második ciklusához kapcsolódóan új nemzeti biztonsági stratégiát adtak ki *A National Security Strategy for a New Century* címmel 1997 májusában. Ez a dokumentum jóval visszafogottabb volt, mint az előző, amennyiben már nem kezelte megoldott ügyként az észak-koreai atomprogram kérdését. Sőt, felvetette a kémiai és a biológiai fegyverek problémáját, valamint a ballisztikusrakéta-program kérdését is. Ezzel együtt az üzenet Phenjan irányába lényegében nem változott, csak több a konkrétum arról, hogy Washington mit is vár el Phenjantól a kétoldalú kapcsolatok javításáért cserébe: az atomprogram felszámolását, az Észak–Dél-dialógus újratekintését, a koreai háborúban elesett amerikai katonák maradványainak átadását, valamint a kémiai és biológiai programok, illetve a ballisztikusrakéta-program leállítását. Mindemellett szerényebbek a jövőt illető elképzelések is. A Koreai-félsziget békés egyesítése mint törekvés már nem szerepel, helyette a nézeteltérések békés rendezése, az Észak–Dél-dialógus szorgalmazása, valamint annak a célnak a megfogalmazása, hogy Észak-Korea normálisabb kapcsolatokat alakítson ki a régióval és általában a világ többi részével. A dokumentumban külön említették az addigra már beindult négypárti tárgyalások továbbvitelének szükségességét.³⁵

Ez a kezdeményezés azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, és 1999 végére elhalt. Ennek egyik fő oka abban keresendő, hogy az 1998 februárjában hivatalba lépett új dél-koreai elnök, Kim Dedzsung nem elégedett meg a négypárti kerettel az Észak–Dél-dialógus előmozdítására, hanem a Szöul önálló stratégiai kezdeményezéseként felfogott „Napfény-politika” jégében³⁶ tervezte

³³ Cha, 2018.

³⁴ *National Security Strategy*, 1996. 40.

³⁵ *National Security Strategy*, 1997. 28.

³⁶ Csoma, 2018.

közvetlen módon fejleszteni a két Korea közötti együttműködést. Ezt a megközelítést sikerült is elfogadtatnia az amerikai féllel a két elnök – Clinton és Kim – 1998 júniusában tartott washingtoni találkozásán. Ugyanakkor az Egyesült Államokban komoly aggodalmat váltott ki, hogy 1998 augusztusában Észak-Korea kilőtte a Japán területe fölött is áthaladó *Taepodong-1* nevű nagy hatótávolságú ballisztikus rakétát. Mind Washington, mind Tokiót váratlanul érte, hogy egy ennyire fejlett haditechnikával rendelkező rakétát volt képes Phenjan tesztelni. Ezzel a Clinton-adminisztráció KNDK-politikájának homlokterébe került az előző évi stratégiai dokumentumban már taglalt ballisztikusrakéta-program kérdése. Ezt megelőzően az észak-koreaiak öt évvel korábban, 1993 tavaszán lőttek ki rakétákat, hogy nyomatékot adjanak az atomsorompó-egyezményből való kilépésüket beharangozó fenyegetésüknek. De már az előtt is közsímet volt, hogy a KNDK az 1980-as évek óta fejleszt ballisztikus-rakéta-arsenálját, sőt Iránnak el is adott közepes hatótávolságú rakétákat.

Az 1998 októberében közrebocsátott *A National Security Strategy for a New Century* második kiadása ugyanolyan visszafogottan viszonyult a jövőre vonatkozó célkitűzésekhez és ugyanazokat az elvárásokat fogalmazta meg az észak-koreai rezsimmel szemben, mint az előző évi dokumentum. Jelentős változás abban volt tetten érhető, hogy Washington lényegében egyenrangú félként ismerte el Szöul a Koreai-félsziget problémáinak rendezésében. A dokumentum szerint „Kim elnök új irányt szabott a Koreai-félsziget békéjének és stabilitásának megteremtésére azáltal, hogy a párbeszéd új csatornáit nyitotta meg, és új távlatokat adott az Észak és Dél közötti együttműködésnek. 1998. júniusi csúcstalálkozásukon Clinton elnök és Kim elnök megvitatták a Koreai-félszigeten kialakult helyzetet, és megerősítették Dél-Korea vezető tárgyalópartneri szerepét az észak-koreaiakkal való egyeztetésben, valamint erős védelmi szövetségünk fontosságát. Clinton elnök határozottan támogatta Kim elnök elképzelését az Északkal való megbékélésre irányuló szerepvállalásra és erőfeszítésekre vonatkozóan.”³⁷

1998 végén Bill Clinton az észak-koreai relációért felelős különleges megbíztattá nevezte ki William Perry³⁸ korábbi védelmi minisztert. Perry feladata az amerikai KNDK-politika felülvizsgálata volt, valamint javaslatok megfogalmazása az elnök számára. Tevékenységét „Perry-folyamat” néven is szokás említeni, mivel fontos szerepe volt a két ország közötti diplomáciai egyeztetések fellendülésében. Perry Japánnal és Dél-Koreával szoros egyeztetésben kialakított KNDK-politikát szorgalmazott, és talán legsikeresebb kezdeményezésének mondható a háromoldalú *Trilateral Coordination and Oversight Group* felállítása. Ezt tekinthetjük a napjainkban ismét erősödő háromoldalú amerikai–japán–dél-koreai védelmi együttműködés alapjának, amelynek eredeti célja az Észak-Koreával szembeni fellépés összehangolása volt. 1999 májusában Perry Phenjanba utazott, és beszámolója szerint nyitottságot tapasztalt vendéglátó partnerei részéről. Az 1999. szeptemberi

37 *National Security Strategy*, 1998. 42–43.

38 William Perry a Carter-adminisztráció idején a Pentagon egyik államtitkára volt, majd Clinton elnöksége idején először miniszterhelyettes a Pentagonban (1993–1994), aztán védelmi miniszter Clinton első ciklusának hátralevő részében. Ezután visszatért a Stanford Egyetemre, és onnan hívták vissza különleges megbízottnak.

Perry-jelentés a szankciók enyhítésének és a kétoldalú kapcsolatok normalizálásának ígéretével kívánta volna Észak-Koreát rávenni, hogy a rakéatechnológiai ellenőrzési rendszer (MTCR) előírásainak megfelelően „szabványosítsa” ballisztikus rakétáit.³⁹

1999–2000 folyamán a „Perry-folyamat” és a Szöul által kezdeményezett „Nappfény-politika” egymást erősítették. 1999 decemberében Washingtonban új nemzeti biztonsági stratégiát adtak ki megint csak *A National Security Strategy for a New Century* címmel, amely minden korábbi stratégiánál részletesebben foglalkozott a Koreai-félsziget biztonsági helyzetének kérdésével. Ez minden bizonnyal annak volt betudható, hogy a helyzet összetettnak mutatkozott, egyszerre jelentkeztek ígéretes és problematikus tendenciák. A Clinton-adminisztráció továbbra is teljes támogatásáról biztosította Kim Dedzsung elnök megbékélést szorgalmazó Észak-politikáját, amit Washingtonban reménykeltőnek találtak. Ez, valamint a „Perry-folyamat” diplomáciai közeledést előmozdító hatása érzékelhető volt a dokumentumban, amely az előző évi stratégiához képest derűsebb jövőképet vetített előre. „A koreai konfliktus békés megoldása egy demokratikus, atomfegyvermentes és újraegyesített Koreai-félszigettel erősíteni fogja a békét és a biztonságot a kelet-ázsiai régióban, ami egyértelmű stratégiai érdekünk.”⁴⁰ Ugyanakkor a dokumentum továbbra sem tekintette megoldottnak az észak-koreai atomprogram kérdését, sőt hangsúlyozta, hogy további megoldandó problémák is vannak: „A keretegyezmény teljes körű végrehajtásán túl arra is törekszünk, hogy megszüntessük a nagy hatótávolságú rakéták és tömegpusztító fegyverek Észak-Korea általi fejlesztését és exportját egy lépésről lépésre haladó folyamat keretében.”⁴¹ Összességében óvatos optimizmus jellemezte a dokumentumot, viszont látható volt, hogy az 1995–1996-os időszak túlságosan is örvendező hangulata nem fog visszatérni többé.

A szöuli kormányzat fokozott erőfeszítéseinek köszönhetően folyamatossá vált az Észak–Dél-dialógus, és 2000 júniusában megtartották a két Korea vezetői közötti első – akkor történelminek tartott – csúcstalálkozót Kim Dzsong-il és Kim Dedzsung részvételével.⁴² Egy hónappal később az Egyesült Államok is késznek mutatkozott emelni a diplomáciai egyeztetések szintjét, és a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (ASEAN) bangkoki regionális fórumának margóján sor került az első külügyminiszteri szintű találkozóra Madeleine Albright és észak-koreai partnere között. Ezt követően október 9-én a KNDK második emberének tartott Jo Myong Rok katonai vezető érkezett Washingtonba, ahol Albright külügyminiszter asszonyval és William Cohen védelmi miniszterrel folytatott tárgyalásokat. Október 12-én közös kommunikét (*Joint Communiqué*) adtak ki, amelyben megerősítették a keretegyezményben foglaltakat, valamint leszögezték, hogy „a ballisztikus rakéták kérdésének megoldása jelentősen hozzájárulna a kétoldalú kapcsolatok alapvető javulásához. (...) az újfajta kapcsolatok kiépítésére irányuló erőfeszítések előmozdítása

39 Lee, 2006. Az MTCR előírásainak betartása kizárólag a kis hatótávolságú ballisztikus rakéták gyártását és tartását tette volna lehetővé.

40 *National Security Strategy*, 1999. 35.

41 Uo. 35.

42 Kwak-Joo, 2002. Kim Dedzsung a csúcstalálkozó lehetőségének megteremtéséért, valamint a koreai demokratizálódás érdekében egész életében tett erőfeszítéseiről 2000-ben megkapta a Nobel-békedíjat.

érdekében a KNDK arról tájékoztatta az Egyesült Államokat, hogy nem indít nagy hatótávolságú rakétákat, mialatt a rakéták ügyében a tárgyalások folytatódnak.”⁴³ A kommuniké utalást tett Albright közeli jövőben esedékes phenjani útjára, ami le is zajlott október 23–25 között. A látogatás során Albright találkozott Kim Dzsong-il észak-koreai vezetővel, aki javaslatot tett arra, hogy egy jelentős gazdasági támogatást és kereskedelmi műholdhálózat felállítását tartalmazó csomagért cserébe a KNDK kész lemondani a 300 mérföldnél nagyobb hatótávolságú ballisztikus rakéták gyártásáról, teszteléséről és hadrendbe állításáról, valamint rakéták vagy rakéta-technológia más országokba való exportjáról is. Ezenkívül Észak-Korea szorgalmazta, hogy Clinton elnök is látogasson el Phenjanba az elnöki időszakából még hátralévő két és fél hónapban.⁴⁴

Az amerikai elnöki látogatás elmaradását rendszerint azzal indokolják, hogy Clinton a közel-keleti békefolyamat előmozdítására akart összpontosítani, így egyszerűen kicsúsztak az időből. Ez egyfelől helytálló, de másfelől egyéb megfontolásokat is szükséges tekintetbe venni. Ehhez érdemes megvizsgálni a Clinton-adminisztráció 2000 decemberében, *A National Security Strategy for a Global Age* címmel kiadott „búcsústratégiáját”, amit egyébként egy nagy átfogó összegzésnek szántak; a terjedelme is több mint duplája a korábban közrebocsátott dokumentumoknak. A Koreai-félsziget helyzetét taglaló rész nagyjából szó szerint megegyezik az előző évi idevonatkozó szakasszal, kiegészítve a lebonyolított magas szintű találkozók rövid megemlékezésével. A rész végén azonban egy új bekezdés található, amely a bizalomépítő lépések reciprocitásának szükségességét, valamint a lépésről lépésre haladás fontosságát hangsúlyozza. „Kulcsfontosságú, hogy az Egyesült Államok és a Koreai Köztársaság továbbra is fenntartsa az elrettentést a Koreai-félszigeten végbemenő megbékélés és gazdasági integráció folyamata alatt. Egy olyan *lépésről lépésre haladó folyamatot* támogatunk, amely a gazdasági és a diplomáciai kezdeményezéseket, a katonai fenyegetés valós csökkentésével összekötve, *a reciprocitáson alapuló* bizalom erősítő lépéseken keresztül valósítja meg [kiemelés – M. T.]”⁴⁵

Albright phenjani tárgyalásainak fényében érdemes értelmezni ezt a kitételet. Találkozájukon Kim Dzsong-il a keretegyezményhez hasonló, „csomag” jellegű megoldásra tett javaslatot, amelynek keretében sokrétű gazdasági-technológiai támogatásért cserébe korlátozta volna rakéta programját. A fenti szakasz tehát a Phenjan által preferált csomagban való megállapodás elutasítását implikálja. Az előző évi stratégiában is szerepelt már, hogy a rakéta program korlátozását egy lépésről lépésre haladó folyamatban kell elérni. Ez a stratégia ezt a gondolatot fejleszti tovább, és az idézett részben egy reciproknak lépésekben, belátható módon megvalósuló és jobban nyomon követhető keretet vázol fel, ami a részeredmények szerves egymásra épülésével éri el a kívánt megoldást. Ebből következően Clinton elnök hivatkozása a rendelkezésre álló idő elégtelenségére azt is jelentette, hogy az ame-

43 *Joint Communiqué*, 2000.

44 Dumbrell, 2009.

45 *National Security Strategy*, 2000. 64.

rikai kormányzat egy egészen más modellben képzelte a probléma rendezését, és erre a legjobb esetben is évekre lett volna szükség, tekintve hogy a keretegyezmény végleges kialakítása is jó egy évbe tellett. Arról nem is beszélve, hogy Észak-Korea el is utasíthatta volna ezt a fajta rendezési keretet. Phenjan felismerte, hogy egy bonyolult, és ezért kevésbé átlátható csomagyszerű megállapodás nagyobb manőverezési lehetőséget biztosít számára. Minden bizonnyal a Clinton-adminisztráció is éppen ezért – kiismerve az észak-koreai taktikát – jutott arra az álláspontra, hogy elutasítja a csomagban való tárgyalást.

Összegzés

Végezetül vonjunk mérleget a Clinton-kormányzat KNDK-politikájának eredményességét illetően. Az észak-koreai problémával szembesülve mindegyik amerikai adminisztráció sajátos helyzetben találja magát, ami abból adódik, hogy a két ország között nem léteznek semmilyen gazdasági, kereskedelmi vagy kulturális kapcsolatok. Ez jelentősen behatárolja az amerikai külpolitika eszköztárát a KNDK vonatkozásában, mivel bilaterális szinten a katonai konfrontáció és a diplomáciai tárgyalás két opcióján kívül Washingtonnak nincs lehetősége gazdasági vagy politikai nyomásgyakorlásra. Az Egyesült Államok bevezethet szankciókat Észak-Koreával szemben, de ezek hatása túl csekély ahhoz, hogy érdemi befolyást gyakoroljanak a másik fél magatartására. Multilaterális szinten megvan a lehetőség arra, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa akár kemény szankciókkal sújtsa az észak-koreai rezsimet, viszont ehhez szükséges Kína és Oroszország támogatása. Clinton elnök adottnak vette, hogy Peking nem szavazna meg egy szankciós csomagot a Biztonsági Tanácsban, és nem is igyekezett különösebb nyomást gyakorolni a kínai félre ez ügyben.

1993 tavasza és 1994 nyara között Clinton elnök a tárgyalás és a konfrontáció két végpontja között ingadozott. Figyelemre méltó, hogy Washington egyből magára vállalta a helyzet kezelésének feladatát, és fel sem merült, hogy szabályos multilaterális keretben kíséreljék meg rendezni a problémát, amivel majd 2003–2008 között Bush elnök próbálkozik a hatpárti tárgyalások keretében. Az ebben az időszakban folytatott tárgyalásokat a „felemás bilaterális” megközelítéssel jellemezhetjük: Amerika fenntartotta magának a vezető szerepet, ugyanakkor igyekezett folyamatosan tekintettel lenni a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség, valamint Dél-Korea szempontjaira. Ez azonban jelentősen nehezítette a tárgyalások előrehaladását Észak-Koreával. Ezért Jimmy Carter phenjani látogatását követően az adminisztráció határozottan „bilaterális üzemmódba kapcsol”, és gyakorlatilag a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség és Dél-Korea kikapcsolásával hozta tető alá a keretegyezményt. A Carter-látogatás viszonylagos eredményessége erősítette meg Clinton elnököt a magas szintű diplomáciai tárgyalások kezdeményezésében. Minden ingadozás ellenére Clinton eleve erre hajlott, mivel a derűlátó poszthidegháborús légkörben abban bízott, hogy a KNDK fokozatosan integrálódni fog a nemzetközi közösségbe. 1991–1992-ben voltak is komoly jelek arra, hogy a KNDK nem

zárkózik el ettől: belépett az ENSZ-be, valamint denuklearizációs egyezményt kötött Dél-Koreával.⁴⁶

Miután a keretegyezmény nem hozta meg a tervezett időn belül az elvárt eredményt, Washington egy „multilaterális félfordulattal”, a négyoldalú tárgyalások kezdeményezésével kísérelte meg előmozdítani a rendezést. Az első lépések után azonban új helyzet jött létre, mivel Szöul „Napfény-politika” kezdeményezésével a korábbiakhoz képest stratégiai szempontból jelentősebb szerepet kívánt vállalni az észak-koreai kapcsolatok rendezésében. Ekkor Clinton „befogadta” Kim Dedzsung elnök „Napfény-politikáját”, mivel mind az amerikai, mind a dél-koreai stratégia abból indult ki, hogy tárgyalásos úton normalizálható a viszony Észak-Koreával, és hogy közép- vagy hosszú távon ezzel elérhető a KNDK denuklearizációja. Bár a „Napfény-politika” és az amerikai részről elkezdett Perry-folyamat egymást erősítve az Észak-Koreával elindult dialógust kifejezetten magas szintre emelte, Washington a kétoldalú kapcsolatokat szigorúan a saját elképzelései szerint lett volna csak hajlandó fejleszteni, és ebben nem hagyta magát befolyásolni Szöulnak a Korea-közi együttműködést minden más fölé helyező politikája által.

A Clinton-kormányzat KNDK-politikájának értékelésében az egyetlen pozitívumnak az tűnik, hogy sikerült megőrizni a regionális stabilitást, elkerülve a fegyveres konfliktust. A kelet-ázsiai térség 1990-es évekbeli hatalmas gazdasági növekedését nem befolyásolta az észak-koreai rezsimmel időnként kialakuló feszültség. A negatívumok sora azonban hosszabb. Először is, a keretegyezményben Washington nem tudta elérni, hogy Phenjan formálisan is visszalépjen a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség szervezetébe, pedig komoly kedvezményeket kapott az észak-koreai fél. Nem sikerült lefékezni a KNDK ballisztikusrakéta-programját sem, annak ellenére, hogy folytak erről tárgyalások 1996–2000 között. Ami miatt leginkább érheti bírálát a Clinton-adminisztrációt, az az, hogy az 1993–1994-ben lezajlott „első nukleáris válság” során engedett a KNDK zsarolásának, és ezáltal olyan precedenst teremtett, ami a későbbiekben is jelentős mértékben befolyásolta mind az Egyesült Államok, mind a régió többi államának viszonyulását az észak-koreai problémához. Végül is mi történt? A KNDK nem tartotta be egy korábbi vállalását, és amikor ezt számonkérték rajta, a feszültség növelésével reagált. Retorzió helyett tárgyalások következtek, aminek végeredményeként az észak-koreai rezsim komoly engedményeket kapott a katonai célú atomprogram leállításának kilátásba helyezéséért. E folyamatból aztán a KNDK le is vonta a megfelelő tanulságot: az atomarzenál fejlesztése nemcsak védelmi célokat szolgálhat, de a fenyegetés a nukleáris eszkalációval nyerő kártya lehet a tárgyalóasztalnál is.⁴⁷ Ennek komoly hatásai lettek az Egyesült Államok és a KNDK további viszonyának alakulására, mert a fent említett „zsaroló” hozzáállás nemcsak Kim Dzsong-il, hanem utóda, Kim Dzsong-ün politikáját is jellemzi mind a mai napig.

46 Lee-Ku-Woo, 2018. A Koreai Köztársaság és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság 1991 decemberében írták alá a *Közös nyilatkozat a Koreai-félsziget denuklearizációjáról* elnevezésű dokumentumot, amelyben hitet tettek az atomenergia kizárólagosan békés felhasználása mellett.

47 Lankov, 2015.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források és szakirodalom

Agreed Framework

1994 Agreed Framework Between the United States of America and the Democratic People's Republic of Korea. October 21, 1994. In: *US Department of State Archive*. <https://2001-2009.state.gov/t/ac/rls/or/2004/31009.htm> (az összes internetes forrás letöltése: 2024. szeptember 5.).

Albert

2020 Albert, Eleanor: North Korea's Military Capabilities. In: *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/backgrounder/north-korea-nuclear-weapons-missile-tests-military-capabilities>.

Allison

1971 Allison, Graham: *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. Boston, 1971.

Baylis–Owens–Smith

2021 Baylis, John – Owens, Patricia – Smith, Steve: *Világpolitika és globalizáció*. Bp., 2021.

Cha

2018 Cha, Victor: *The Impossible State: North Korea, Past and Future*. Updated Edition. New York, 2018.

Creekmore

2006 Creekmore, Marion, Jr.: *A Moment of Crisis: Jimmy Carter, the Power of a Peacemaker, and North Korea's Nuclear Ambitions*. New York, 2006.

Csoma

2018 Csoma Mózes: *Korea története. A két koreai állam történelemszemléletének összehasonlításával*. Bp., 2018.

Dembinski

1995 Dembinski, Matthias: North Korea, IAEA Inspections, and the Future of the Non-proliferation Regime. In: *The Nonproliferation Review*, 2. (1995) 2. sz. 31–39. DOI:10.1080/10736709508436579.

Dumbrell

2009 Dumbrell, John: *Clinton's Foreign Policy: Between the Bushes, 1992–2000*. London, 2009.

Joint Communiqué

2000 U.S.–D.P.R.K. Joint Communiqué, October 12, 2000. In: *US Department of State Archive*. https://1997-2001.state.gov/regions/eap/001012_usdprk_jointcom.html.

Joint Statement

1993 *Joint Statement of the Democratic People's Republic of Korea and the United States of America, June 11, 1993*. https://nautilus.org/wp-content/uploads/2011/12/CanKor_VTK_1993_06_11_joint_statement_dprk_usa.pdf.

KEDO

1995 *Agreement on Supply of a Light-Water Reactor Project to the Democratic People's Republic of Korea Between the Korean Peninsula Energy Development Organization and the Government of the Democratic People's Republic of Korea, June 11, 1995*. <http://www.kedo.org/pdfs/SupplyAgreement.pdf>.

- Kissinger
2020 Kissinger, Henry: *Világrend*. Bp., 2020.
- Kwak-Joo
2002 Kwak, Tae-hwan – Joo, Seung-ho: The Korean Peace Process: Problems and Prospects After the Summit. In: *World Affairs*, 165. (2002) 2. sz. 79–90.
- Lankov
2015 Lankov, Andrei: *The Real North Korea: Life and Politics in the Failed Stalinist Utopia*. New York, 2015.
- Lee
2006 Lee, Chae-Jin: *A Troubled Peace: U.S. Policy and the Two Koreas*. Baltimore, 2006.
- Lee-Ku-Woo
2018 Lee, Inyeop – Ku, Yangmo – Woo, Jongseok: *Politics in North and South Korea: Political Development, Economy, and Foreign Relations*. London, 2018.
- Magyarics
2014 Magyarics Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története. Mítosz és valóság: érdekek és értékek*. Bp., 2014.
- Mezei
2021 Mezei Tibor: Az észak-koreai atomprogram regionális összefüggései. In: *Külügyi Szemle*, 20. (2021) 2. sz. 45–72. DOI: https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2021.2.3.
- Mintz-DeRouen
2010 Mintz, Alex – DeRouen, Karl: *Understanding Foreign Policy Decision Making*. Cambridge, 2010.
- Mutual Defense Treaty*
1953 *Mutual Defense Treaty Between the United States and the Republic of Korea, October 1, 1953*. https://www.usfk.mil/Portals/105/Documents/SOFA/H_Mutual%20Defense%20Treaty_1953.pdf.
- National Security Strategy*
1991 *The National Security Strategy of the United States, August 1991*. Washington, 1991. [A nemzeti biztonsági stratégiák a Historical Office, Office of the Secretary of Defense oldalán: <https://history.defense.gov/Historical-Sources/National-Security-Strategy/>.]
1993 *The National Security Strategy of the United States, January 1993*. Washington, 1993.
1994 *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, July 1994*. Washington, 1994.
1995 *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, February 1995*. Washington, 1995.
1996 *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, February 1996*. Washington, 1996.
1997 *A National Security Strategy for a New Century, May 1997*. Washington, 1997.
1998 *A National Security Strategy for a New Century, October 1998*. Washington, 1998.
1999 *A National Security Strategy for a New Century, December 1999*. Washington, 1999.
2000 *A National Security Strategy for a Global Age, December 2000*. Washington, 2000.
- Shaumbaugh
2021 Shambaugh, David: *Ahol nagyhatalmak találkoznak. Amerika és Kína Délkelet-Ázsiában*. Bp., 2021.

Sigal

1998 Sigal, V. Leon: *Disarming Strangers: Nuclear Diplomacy with North Korea*. Princeton, 1998.

Waltz

1959 Waltz, Kenneth: *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*. New York, 1959.

TIBOR MEZEI

ILLUSIONS ABOUT DENUCLEARIZING NORTH KOREA

THE EVOLVING US POLICY ON NORTH KOREA IN THE 1990'S

In the early 1990's the US policymakers began to pay closer attention to the developing nuclear and ballistic missile programme of the Democratic People's Republic of Korea (DPRK), which has been a major challenge for US foreign policy ever since. The present study investigates the diplomatic efforts of the Clinton administration, which aimed to achieve the denuclearization of North Korea, that is, the dismantling of its nuclear programme. The Clinton administration hoped that the end of the Cold War and the expansion of economic globalization would encourage the DPRK to integrate into the international community. The successful outcome of the negotiations was therefore based on the assumption that a North Korea interested in integration would be willing to compromise. It will also be investigated why the US diplomatic efforts failed and what lessons can be drawn from this failure.

CONTENTS

The Price of the Alliance (László Bíró)	483
<i>Studies</i>	
Gábor Balázs: Who Were the Girondins and What Did They Want?	487
Balázs Réti: From the British–French Alliance to German Friendship: Turkish Neutrality, 1939–1941	543
László Bíró: From Ally to Enemy: Geopolitics and Soviet–Yugoslav Relations, 1941–1948	559
Tibor Mezei: Illusions about Denuclearizing North Korea: The Evolving US Policy on North Korea in the 1990's	575
Natália Váradi: Soviet-style Emancipation: The Situation of Transcarpathian Women in the Soviet Period	595
<i>Workshop</i>	
Csaba Keresztes: “Question is not Timely”: Plans to Relaunch the <i>Fontes</i> Series in 1948–1949	613
<i>Book Reviews</i>	
The Knowledge about Islam and Image of Ottomans in Early Modern Bohemia (Kristóf Szuromi)	627
The Past and Present of Francophonie in Africa (Zoltán Prantner)	632
The River as a Montage: Danube Narratives in Text, Film and Images (Máté Tamáska)	638

Ára: 800 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél,
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2024. évi megjelentetését
a Magyar Tudományos Akadémia támogatja.

MTA MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

**HUN
REN**

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET